

تبریز «ام‌الهیئات» و شهر فریادهای «شاخسی واخسی»

پرچم ماتم حسینی قرن‌ها است که با وجود فراز و نشیب‌های مختلف به همت عاشقان امامت در دیار آذربایجان همچنان در اهتزاز است و مردم منطقه آذربایجان همه ساله مراسم عزاداری محرم و صفر را به صورت گسترده و به شیوه سنتی خاص برگزار می‌کنند.

پرچم ماتم حسینی قرن‌ها است که با وجود فراز و نشیب‌های مختلف به همت عاشقان امامت در دیار آذربایجان همچنان در اهتزاز است و مردم منطقه آذربایجان همه ساله مراسم عزاداری محرم و صفر را به صورت گسترده و به شیوه سنتی خاص برگزار می‌کنند.

به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، فرارسیدن محرم و عزاداری حسینی در اقصی نقاط جهان، عشق و ارادت به سالار شهیدان را به نمایش می‌گذارند. مردم مناطق مختلف ایران نیز در این ماه در قالب، هیئت‌های عزاداری، زنجیرزنی و سینه‌زنی سر از پا نشناخته و با اشک، آه و ماتم و برگزاری مراسم سوگواری، یاد و خاطره امام حسین(ع) و یاران با وفایش را گرامی می‌دارند.

پرچم ماتم حسینی قرن‌ها است که با وجود فراز و نشیب‌های مختلف به همت عاشقان امامت در دیار آذربایجان همچنان در اهتزاز است. مردم منطقه آذربایجان همه ساله مراسم عزاداری محرم و صفر را به صورت گسترده و به شیوه سنتی خاص برگزار می‌کنند. مجالس حسینی مرسوم به فنه، روضه‌خوانی در منازل و تکایای آذربایجان در غیر از ماه‌های محرم و صفر نیز برگزار می‌شود، اما دهه پایانی ذیحجه، آذربایجان یکپارچه چهره حسینی به خود می‌گیرد به طوری که اکثر شهروندان چند روز قبل از فرا رسیدن ماه محرم لباس‌های مشکی پوشیده و دستار سیاه به نشانه عزا بر سر خویش می‌بندند و پرچم‌های عزا در کوچه و بازار نصب می‌کنند.

از چندین روز قبل از آغاز ماه محرم، تبریز معروف به ام‌الهیئات، در عزای حسینی فرو می‌رود. این را می‌توان از صدای شبانگهی طبل‌ها و تسخیر گشتن شهر در میان پرچم‌ها و بیرق‌های سبز، سیاه و سرخ فهمید. تمامی نقاط این شهر با پرچم‌ها و نمادهای مختلف عزای حسینی پوشیده شده است. اکثر مساجد، محلات، حسینیه‌ها، مغازه‌ها، بازارها و حتی بسیاری از ماشین‌های این شهر سیاه‌پوش شده‌اند. تعداد قابل توجهی از مردم شهر نیز لباس سیاه عزا بر تن کرده‌اند و بدین ترتیب در سوگواری سید و سالار شهیدان حسین بن علی (ع) شرکت جسته‌اند. این روزها شال‌های سبز و سیاه، چفیه‌های عربی و گاه دستارهای سیاه بر سر و گردن مردم شهر بیشتر دیده می‌شود. جوانان نیز به بستن پارچه سبز بر مچ دست علاقه زیادی نشان می‌دهند.

در بازار بزرگ و قدیمی تبریز نیز مراسم عزاداری با شور و شوق خاصی برپاست. گروهی از عزاداران بازار با پوشیدن کت و شلوار سیاه به صورت یک دست و متحدالشکل آئین‌ها و عزاداری‌های خاصی را برگزار می‌کنند.

می‌گویند چادر سیاه زنان در فرهنگ شیعی به معنای عزای حسینی است. در نزدیک به دو دهه اخیر رواج این رنگ از چادرها ابتدا از شهرهای بزرگ آغاز شد و سپس در مناطق شهری کوچک و روستاها نیز متداول گشت. بعضی از زنان این دیار هم که با مانتو پوشش اسلامی دارند معمولاً در ایام محرم چادر سیاه بر سر می‌کنند.

پوشیدن لباس سیاه در برخی موارد تا روز اربعین حسینی ادامه می‌یابد و برخی دستارهای سیاه بسته شده به سرشان را تا سوم امام نکه می‌دارند. برخی آقایان هنگام عزاداری پیراهنی بلند تا پایین‌تر از زانو بر تن می‌کنند و برخی حتی نوعی دامن سیاه را به همراه پیراهن سیاه مردانه می‌پوشند.

می‌گویند در تبریز علم‌ها و کتل‌های قدیمی و ارزشمند زیادی وجود دارد که حتی برخی وقف شده توسط شاهان قجری است. فریادهای شاخسی واخسی، حیدر، صفدر، حسینیم وای، حسینیم وای، مظلوم اوله حسین وای و... از تمامی نقاط شهر به گوش می‌رسد و اکثر مراسم عزاداری روزهای اول تا هشتم محرم در شب انجام می‌پذیرد و در روزهای تاسوعا و عاشورا این مراسم در روز نیز برپا است.

تبریز شهر ام‌الهیئات است؛ چرا که بیشترین تعداد هیئت‌های محب اهل بیت (ع) را داراست و تقریباً در تمامی ایام سال مردم این شهر به یاد خاندان اهل بیت عصمت و طهارت (ع) بوده‌اند و اوج این محبت در دهه اول محرم‌الحرام جلوه‌گر می‌شود.

*احسان و ادای نذورات

عاشقان خاندان نبوی (ص) و دلسوختگان مکتب ابا عبدالله الحسین (ع) در آذربایجان همزمان با فرارسیدن ماه محرم، با انجام آئین‌ها و رسم‌های ویژه سوگواری واقعه جانگداز کربلا را برپا می‌دارند؛ احسان و ادای نذر در این ماه گرامی از جمله این رسم‌هاست. مردم ایران نذرهای مختلفی برای قبولی حاجاتشان می‌کنند و احسان‌های گوناگونی را برای ایام عزاداری محرم الحرام دارند که هر یک دارای زیبایی و معنویت خاصی است.

آذربایجانی‌ها، اعتقاد ویژه‌ای به اطعام از سفره ابا عبدالله الحسین (ع) دارند و معمولاً از غذاهای پخش شده و نذری در این ایام برای بیماران خود به تبرک می‌برند. حتی برخی معتقدند که غذا پختن در روز عاشورا کراهت دارد و حتماً باید از غذای نذری خورد. در این روزها در برخی مساجد و خانه‌ها سفره حضرت سیدالشهدا (ع) باز است و مردم به اطعام از این سفره مبارک می‌پردازند. اکثراً غذاهای طبخ شده برنج است که با خورشتهای مختلفی جهت پذیرایی از عزاداران حاضر می‌شود. در بعضی از مناطق، از اول محرم تا روز عاشورا همه روزه در مساجد غذای احسان طبخ می‌شود و مردم دیگر در خانه‌هایشان غذا نمی‌پزند.

اما در تمام مناطق، روزهای تاسوعا و عاشورای حسینی چنین سفره‌ها و احسان‌هایی مهیاست. آش از دیگر غذاهایی است که

مردم در بزرگداشت ایام عزاداری سرور و سالار شهیدان می‌پزند. آش‌ها معمولا بنابر نذر و حاجتی تهیه می‌شود و در بین در و همسایه و آشنایان پخش می‌شود. شله زرد هم از دیگر طعام‌های نذری ماه محرم است که در اکثر شهرها طبخ می‌شود و در بین عزاداران حسینی و نزدیکان و آشنایان پخش می‌شود. در برخی از مساجد و حسینیه‌ها نیز آبگوشت این غذای سنتی حاضر می‌شود و در بین عزاداران پخش می‌شود. شربت‌ها و نوشیدنی‌ها بخش دیگری از نذورات این ماه را تشکیل می‌دهند، برخی از حسینیه‌ها و قهوه‌خانه‌ها به پخش چای در این ماه اقدام می‌کنند؛ اما شربت‌ها بیشتر در محرم‌های مصادف با فصول گرم سال داده می‌شود. شیر داغ برای فصل‌های سرد، خرما، شکر پنیر، لقمه نان و پنیر و سبزی، ساندویچ‌ها، انواع کلوچه‌های محلی و نان‌های روغنی، دلمه اهری، لقمه کوکو از دیگر نذورات مردم در دهه اول ماه محرم، خصوصا روزهای عاشورا و تاسوعاست.

پابره‌ن رفتن در خیابان، گل مالیدن به سر و صورت، زیر علامت رفتن و مواردی از این دست، از دیگر ادای نذرهای مردم است. از دیگر نذرها در ایام ماه محرم، می‌توان به مواردی چون نذر پوشیدن لباس سیاه یا سبز در ایام عزاداری حضرت امام حسین (ع)، انداختن شال سیاه یا سبز بر گردن، بستن پارچه سبز (یا شیل) بر مچ دست، سوار کردن کودکان بر اسب نمادین ذوالجناح، گذاشتن کودک در گهواره نمادین حضرت علی اصغر (ع)، دادن نوزاد به آغوش تعزیه خوان نقش حضرت علی اکبر (ع)، حضرت ابوالفضل (ع) و امام حسین (ع) و ... اشاره کرد. حتی بعضی‌ها نذر می‌کنند تا در تعزیه امام حسین (ع) بازیگری و شبیه‌گردانی کنند و به این ترتیب عشق خود را به فرزندان رسول الله ابراز می‌دارند.

نذر شمع، علی‌الخصوص در روز تاسوعا در اکثر مناطق آذربایجان و شب شام غریبان در تمام کشور رواج دارد. گاهی بر اساس نذر، عصر روز تاسوعا تعدادی شمع را در بین مردم پخش می‌کنند یا در مکان مشخصی روشن می‌کنند و یا این که به اندازه قد کودکان شمع سفارش می‌دهند و در این زمان روشن می‌کنند.

برخی دیگر از مردم در صورت قبولی نذرشان دسته‌جات و هیئت‌های عزاداری را به خانه خود دعوت می‌کنند و از عزاداران پذیرایی می‌کنند. خانه درگذشتگان، خانه بیماران، گلزار شهدا و قبرستان‌ها، از دیگر محل‌هایی است که دسته‌جات عزاداری در آن حضور می‌یابند.

قربانی کردن گاو و گوسفند در مقابل دسته‌جات زنجیرزنی و سینه‌زنی، پخش غذا و شیر و شربت و شله زرد در مراکز درمانی، مراکز بهزیستی، شیرخوارگاه‌ها، خانه‌های سالمندان، بستن پارچه بر علم‌های دسته‌جات عزاداری و دادن خون به بیماران نیازمند به حاء، قمه‌ز، از دیگر احسان‌ها و نذرهای ستوده در ایام سوگ حسین ابن علی (ع) است.

***عزاداری بازاریان تبریز**

بنای معظم و سرپوشیده بازار تاریخی تبریز که از آن به عنوان بزرگترین بازار مسقف و به هم پیوسته جهان یاد می‌کنند و قدمت آن به صدها سال قبل می‌رسد این روزها شاهد سوگواری عزاداران حسین ابن علی (ع) است.

دسته‌جات مختلف عزاداری محلات قدیمی تبریز طبق روال سال‌های گذشته و با همان سبک و شیوه سنتی خود امسال نیز به یاد حضرت سیدالشهدا (ع) سوگواری می‌کنند. تیمچه مظفریه قلب تپنده بازار به عنوان مرکز عزاداری‌ها این روزها لبریز از سوگواری حسینی است. عزاداران بازار با یک نظم و انتظام خاص، سرتاپا سیاه پوش و بعضا با دستارهایی سیاه بر سر، در سوگ حضرت اباعبدالله الحسین (ع) مراسم سنتی مذهبی سینه‌زنی و زنجیرزنی را به جای می‌آورند. در مقابل هر یک از این دسته‌جات نیز علم‌هایی به عنوان معرف دسته عزاداری و محله مربوط به آن حمل می‌شود. برخی از این علم‌ها از قدمت تاریخی برخوردارند.

مرثیه‌ها و نوحه‌های خوانده شده در بازار تبریز اکثر به زبان ترکی آذربایجانی و با همان لحن و سبک قدیمی است. بازار همچنین محل پخش احسان‌ها و نذورات است؛ برخی از مغازه‌ها با پخش چای و دیگر نذورات از عزاداران امام حسین (ع) پذیرایی می‌کنند. زن‌ها اجازه ورود به مراسم عزاداری بازار را ندارند و این مراسم صددرصد مردانه است. دسته‌جات عزاداری پس از طی بخش‌های مختلف بنای سرپوشیده بازار تاریخی تبریز، از آن خارج می‌شوند و همه دسته‌جات جز چند دسته عزاداری مشخص، اجازه ورود به بازار را ندارند.

معنویت و روحانیت خاصی بر بازار تبریز در شب‌های محرم حاکم است که حاجتمندان شهر را نیز بدان جا می‌کشاند و آنان در مقابل دسته‌جات عزاداری و در حلقه عشاق حسین ابن علی (ع) دست بر دامن حضرتش می‌شوند. سه نوع از دسته‌جات عزاداری سنتی در بازار حضور می‌یابند، دسته‌جات عرب، عجم و زنجیر که تا چند روز بعد از عاشورا همچنان سوگواری می‌کنند. تبریز سراسر عزاخانه حسینی است که حتی بازار، قلب تپنده اقتصاد آن، نیز از این امر مستثنی نیست.

***پولکه مراسم سنتی مذهبی دهه نخست محرم**

مراسم سنتی مذهبی «پولکه» در واپسین روزهای دهه نخست ماه محرم با شکوهی هر چه تمام در بخش‌هایی از جنوب استان آذربایجان شرقی برگزار می‌شود. بر اساس این گزارش: این مراسم در مناطقی چون روستاهای شهرستان عجب شیر (مانند شیشوان و هروان) و شهرستان بناب، با شور و شوق خاصی برپا می‌شود. پولکه نام نوعی توپ آتشین ساخته شده از پارچه است که آن را با سیمی می‌بندند و بعد از نفت اندود کردن، آتش می‌زنند.

در شب‌های نزدیک به تاسوعای حسینی و شب تاسوعا ده‌ها پولکه آتشین در میان عزاداری‌های دیگر و در فضای تاریک شب چرخانده می‌شود و این چنین بر ظلمت و تاریکی شب‌هایی چنین غم‌افزا غلبه می‌شود.

پولکه‌ها در تاریکی شب می‌چرخند و یاد 72 خورشید فروزان دشت کربلا را گرمی می‌دارند و اشک دلسوختگان اهل بیت را بر گونه‌ها جاری می‌گردانند. گروه کثیری از مردم از سایر شهرها و روستاهای آذربایجان جهت مشاهده مراسم پولکه در ایام محرم به مناطق جنوب استان آذربایجان شرقی سفر می‌کنند. پولکه از منحصر به فردترین مراسم‌های عزای حسینی بخشی از مناطق آذربایجان است که نظیر آن در سایر مناطق شیعه نشین جهان برگزار نمی‌شود. در آستانه ماه محرم آیین ویژه تشت‌گذاری در

مساجد و حسینیه‌های آذربایجان برگزار می‌شود که در این آیین که به عنوان اقامه عزا به مناسبت ماه محرم خوانده می‌شود، هیئت‌های حسینی در تکایا و حسینیه‌های شهرستان عزاداری برای شهادت امام حسین (ع) و یاران باوفای ایشان را آغاز می‌کنند.

طشت‌گذاری از آئین‌های سنتی عزاداران حسینی در این استان است که هر سال پیش از آغاز ماه محرم از سوی هیئت‌های حسینی انجام می‌شود و طی آن عزاداران با حضور و تجمع در مساجد، حسینیه‌ها و تکایا جامه عزا بر تن می‌کنند. در این آئین مداحان اهل بیت عصمت و طهارت (ع) در سوگ ابا عبدالله الحسین (ع) مرثیه سرایی کرده و اعضای هیئت‌های حسینی به یاد سقای تشنه لب کربلا تشتی را پر از آب می‌کنند و آب آن را به صورت تبرک در میان عزاداران توزیع می‌کنند.

سیاه‌پوش کردن مساجد، تکایا، حسینیه‌ها و محلات از دیگر کارهایی است که هیئت‌های حسینی مراغه برای عزاداری در ماه محرم انجام می‌دهند.

* پرده‌خوانی و پرده‌داری

پرده‌خوانی یکی از هنرهای سنتی ایرانی است که با باورها و اعتقادات مردم این مرز و بوم آمیخته شده است. از ذکر جنگ‌ها و دلاوری‌های حضرت امیرالمومنین علی (ع) گرفته تا مصیبت‌های اهل بیت (ع) در سرزمین خون و تشنگی کربلا همه و همه بر سینه پرده‌های رنگارنگ نقش می‌بندد و از سینه پرده‌خوانان شیرین سخن می‌تراود و آنگاه شیعه به مدد هنری اصیل و سنتی تولی و تبری می‌کند. پای صحبت یکی از معدود پرده‌خوانان آذربایجان نشستیم و شاید تنها پرده‌خوان آذربایجانی.

نامش میرزا اصلان است و درباره این هنر می‌گوید: پرده‌خوانی نیازمند هنر نقالی است و پرده‌خوان باید نقالی فصیح باشد و به جای ساده‌گویی روایت را با شعر و غزل و کلمات زیبا درآمیزد. میرزا اصلان (علی شفایی) ادامه می‌دهد: برای مثال به جای گفتن اینکه امام حسین (ع) و یارانش در کربلا شهید شدند باید گفت: راویان اخبار، ناقلان آثار، طوطیان شکر شکن شیرین گفتار، بلبلان داستان بیله روایت ایلئیب لر، چون روز عاشورا، شهدای بزرگوار کربلا شربت‌های شهادت نوش ایلئیب لر، (ترجمه: راویان اخبار، ناقلان آثار، طوطیان شکر شکن شیرین گفتار، بلبلان داستان این چنین روایت کرده اند که چون در روز عاشورا شهدای بزرگوار کربلا شربت‌های شهادت نوش کردند).

وی افزود: پرده خوان باید دارای حافظه‌ای قوی باشد و اگر هنگام پرده‌خوانی از روی کتاب یا نوشته‌ای بخواند، فوراً دستپاچه می‌شود و از فصاحت کلامش کاسته می‌شود.

میرزا اصلان با اشاره به اینکه هر چیزی نماد و نشانه‌ای برای خود دارد افزود: پرده‌خوان هم با لباسی که می‌پوشد از دیگران متمایز می‌شود و بنده هنگام پرده خوانی عبايي بر تن کرده پارچه سیاهی بر سر می‌بندم. حتی در گذشته پرده‌خوان‌ها کلاهی بختیاری بر سر می‌گذاشتند و چوب دستی مورد استفاده این کار منتشه نام دارد.

وی می‌افزاید: اکثراً پرده‌خوان‌ها فارس بوده‌اند و تعداد اندکی از آنان ترک زبان بودند و امروزه در کل از تعداد پرده‌خوان‌ها کاسته شده و فکر می‌کنم شاید در منطقه ما به جز من دیگر نه پرده‌خوانی باشد و نه پرده‌کشی.

این پرده‌خوان آذربایجانی که به کار پرده‌کشی هم می‌پردازد خاطر نشان کرد: پرده‌های من اکثراً شبیه پرده‌های میرزا حسین قولر آغاسی می‌باشد و بنده پرده‌های مختلفی را کشیده‌ام که برخی از آنها در ابعاد بسیار بزرگی می‌باشد. میرزا اصلان گفت: در گذشته در منطقه به پرده خوان «شکیل چی» می‌گفتند و بنده اولین بار در سال 1339 زمانی که یک پرده خوان به روستایمان خشک‌ناب آمده بود و در آنجا پرده خوانی می‌کرد با این هنر آشنا شدم و شیفته این هنر مقدس گشتم.

* شمع، سوختن در ماتم

شمع مایه روشنایی است می‌سوزد و نور می‌بخشد و بر ظلمت و تاریکی فائق می‌آید. روشن کردن شمع در واپسین روزها و شب‌های دهه نخستین ماه غم و اندوه، محرم الحرام، از جمله رسم‌های مردم ایران محسوب می‌شود؛ بویژه در شام غریبان. در تاسوعا نیز شمع‌های متعددی به یاد عباس (ع) و حسین (ع) برافروخته می‌شود. شمع‌ها می‌سوزند و فریادهای ای وای ابوالفضل ای وای، قول سوز ابوالفضل ای وای، سوشکینی اوخلا دیلار العطش العطش و ... اشک و غم و اندوه را بر گونه‌های عاشقان خاندان اهل بیت (علیهم السلام) جاری می‌سازد.

واژه‌هایی چون ابوالفضل، قول سوز (بی دست)، سوسوز (تشنه کام)، سوشکی (مشک آب)، العطش، قارداش (برادر) و .. در میان اشعار رثای آذربایجانی‌ها خبر از فرارسیدن تاسوعای حسینی را می‌دهد. یک محقق آئین‌های محرم در آذربایجان در خصوص مراسم برافروختن شمع در مناطق مختلف آذربایجان اظهار داشت: روشن کردن شمع در مراغه، تبریز، اردبیل، خلخال، اهر، مرند و حتی باکو رواج دارد و شاید یکی از فلسفه‌های این امر ایجاد روشنایی در شب‌های تاریک عزاداری و مرثیه‌خوانی باشد.

نقیب افزود: در بعضی مناطق به تعداد شهدای کربلا شمع روشن می‌کنند و در اردبیل این مراسم با نام شمع پایلاما معروف است و در برخی جاها در مسجد شمع روشن می‌کنند.

گرداندن ذوالجناح

بازگشت بدون سوار ذوالجناح از صحرای کربلا یکی از غم‌انگیزترین صحنه‌های واقعه عاشورا بوده است و بیانگر اوج اندوه و غم فرزندان خاندان اهل بیت (ع) در فراق حضرت حسین بن علی (ع) است. این صحنه اندوه‌بار در ایام عزاداری حسینی و علی‌الخصوص در روز عاشورا در مناطق مختلف به صورت نمادین باز آفریده می‌شود.

ترزئین اسبی به عنوان نماد ذوالجناح یکی از آئین‌های ویژه عزاداری روز عاشورا در مناطق مختلف آذربایجان است. مردم این منطقه معمولاً در این روز اسبی سفید رنگ را با پارچه‌های سفید و سبز و آغشته به رنگ سرخ ترزئین می‌کنند و در کوچه و

خیابان‌ها می‌گردانند، گاه چندین کیوتر خونین بال نیز بر زمین اسب نهاده می‌شود تا فضای حزن انگیز و معنوی مراسم را دوچندان کند. در برخی مناطق آذربایجان در برابر ذوالجناح اشعار و مرثیه‌هایی نیز خوانده می‌شود و عزاداران از او سراغ سرور و آقایشان حضرت ابا عبدالله الحسین (ع) را می‌گیرند سر و گردن اسب را به آغوش می‌کشند و اشک حسرت و ماتم سر می‌دهند و همزمان بر سر و روی اسب گاه می‌پاشند.

مردم نیز اعتقاد و علاقه ویژه‌ای به ذوالجناح نمادین نشان می‌دهند و نذر می‌کنند و فرزندانشان را بر پشت این اسب نمادین می‌نشانند. حضور اسبی سفید و خونین در میان جمعی عزادار و سر تا پا سیاه جلوه ویژه‌ای به شهرها و روستاهای سوگوار آذربایجان می‌دهد و بر حال و هوای عاشورایی عزاداران می‌افزاید.

علم بندی، مظهر نهضت عاشورا

آئین سنتی علم‌بندی به مناسبت سومین روز از ماه محرم با حضور جمع کثیری از عزاداران حسینی در محلات مختلف شهر مراغه برگزار می‌شود. علم‌بندی یکی از آئین‌های قدیمی و اختصاصی مراغه در ماه محرم است که در محله‌ها توسط هیئت‌های مذهبی به یاد علمدار دشت کربلا حضرت ابوالفضل العباس (س) برپا می‌شود.

مردم این شهرستان با برافراشتن علم که به عنوان پرچم سربلندی و پیروزی حق بر باطل است، مظهر نهضت عاشورا را حفظ کرده‌اند. هیئت‌های عزاداری این شهرستان با برافراشتن علم که نماد استقامت و پیروزی شیعه است، ارادت خود را به ابا عبدالله الحسین (ع) و یاران باوفایش ابراز می‌کنند. قبل از برپایی علم اقشار مختلف مردم که نذر و حاجتی دارند برای برآورده شدن آن روسری، پارچه و شال به علم می‌بندند به طوری که تمام طول علم با پارچه‌های رنگارنگ پوشیده می‌شود. در موقع برپایی علم صدها رأس گوسفند که برای این روز نذر شده‌اند در پای و اطراف علم قربانی می‌شود و مردم نذورات خود از جمله آش، شله زرد، شیر و شربت را بین عزاداران توزیع می‌کنند. پرشورترین آئین علم‌بندی در مراغه مربوط به محله دروازه است که هزاران نفر از مردم در آئین علم‌بندی این محله شرکت می‌کنند.

دسته‌های شاخسی واخسی (دسته های شاه حسین واحسین)

فریادهای «شاخسی واخسی» حیدر، صفدر، حسینیم وای، حسینیم وای، مظلوم اولین حسین وای و... از تمام نقاط شهر به گوش می‌رسد و اکثر مراسم عزاداری روزهای اول تا هشتم محرم در شب انجام می‌پذیرد و در روزهای تاسوعا و عاشورا این مراسم در روز نیز برپا است. تبریز شهر ام‌الهیئات است چرا که بیشترین تعداد هیات‌های محب‌اهل بیت (ع) را داراست و تقریباً در تمامی ایام سال مردم این شهر به یاد خاندان اهل بیت عصمت و طهارت (ع) بوده‌اند و اوج این محبت در دهه اول محرم الحرام جلوه‌گر می‌شود.

دسته‌های عزاداری شاه حسین و حسین (شاخسی واخسی)، از چند روز مانده به ماه محرم و روز عاشورا، شب‌ها در حسینیه‌ها و مساجد تشکیل شده و بعد از جمع شدن عزاداران، در صف‌هایی طویل، با دادن شعارهایی مذهبی در خیابان‌ها و کوچه‌ها راه افتاده و تا نصفه‌های شب به عزاداری سالار شهیدان امام حسین می‌پردازند.

عزاداران در میدان‌های اصلی محلات حاضر شده و هر یک چوب دستی بلندی همراه آورده و به دستور رئیس محله صف می‌بندند و چوب دستی را مثل شمشیر در دست راست گرفته و دست خود را به کمر نفر سمت چپ گرفته و صف مرتبی به وجود می‌آورند. این عزاداران با حرکات چرخشی در جواب اشعار و ابیاتی که ریش سفید محله با آهنگ حزن انگیزی می‌خواند همه با هم کلمه شاه حسین و وا حسین را بر زبان می‌رانند و بر سینه می‌زنند. شهریار در منظومه حیدرآبا به این مراسم نیز اشاره کرده است.

عاشقان خاندان نبوی (ص) و دلسوختگان مکتب ابا عبدالله الحسین (ع) در آذربایجان هم زمان با فرارسیدن ماه محرم با انجام آیین‌ها و رسم‌های ویژه سوگواری واقعه جانگداز کربلا را برپا می‌دارند. احسان دادن و ادای نذر در این ماه گرمی از جمله این رسم هاست. آذربایجانی‌ها اعتقاد ویژه‌ای به اطعام از سفره ابا عبدالله الحسین (ع) دارند و معمولاً از غذاهای پخش شده و نذری در این ایام برای بیماران خود به تبرک می‌برند. حتی برخی معتقدند که غذا پختن در روز عاشورا کراهت دارد و حتماً باید از غذای نذری خورد.

در این روزها در برخی مساجد و خانه‌ها سفره حضرت سیدالشهدا (ع) باز است و مردم به اطعام از این سفره مبارک می‌پردازند. اکثراً غذاهای طبخ شده برنج است که با خورشت‌های مختلفی جهت پذیرایی از عزاداران حاضر می‌شود. آش از دیگر غذاهایی است که مردم در بزرگداشت ایام عزاداری سرور و سالار شهیدان می‌پزند. آش‌ها معمولاً بنا بر نذر و حاجتی تهیه می‌شود و در بین در و همسایه و آشنایان پخش می‌شود.

همچنین گدایی کردن در کوچه و خیابان در روز عاشورا و تاسوعا از جالب‌ترین نذرهای آذربایجانی‌ها محسوب می‌شود. حاجتمندان و دردمندان این دیار نذر می‌کنند که در صورت بهبود بیماری شان یا رفع فلان مشکل روز عاشورای حسینی یا در تاسوعا گدایی کنند و به این ترتیب در این روزهای مشخص کاسه‌ای در دست گرفته از رهگذران گدایی می‌کنند.

از دیگر نذرها در ایام ماه محرم می‌توان به مواردی چون نذر پوشیدن لباس سیاه یا سبز در ایام عزاداری حضرت امام حسین (ع)، انداختن شال سیاه یا سبز بر گردن، بستن پارچه سبز (یا شیل) بر مچ دست سوار کردن کودکان بر اسب نمادین ذوالجناح، گذاشتن کودک در گهواره نمادین حضرت علی اصغر (ع)، دادن نوزاد به آغوش تعزیه خوان نقش حضرت علی اکبر (ع)، حضرت ابوالفضل (ع) و امام حسین (ع) و... اشاره کرد. حتی بعضی‌ها نذر می‌کنند تا در تعزیه امام حسین (ع) بازیگری و شبیه گردانی کنند و به این ترتیب عشق خود را به فرزندان رسول الله ابراز می‌دارند.

برخی دیگر از مردم در صورت قبولی نذرشان دسته‌ها و هیات‌های عزاداری را به خانه خود دعوت می‌کنند و از عزاداران

پذیرایی می کنند. خانه درگذشتگان، خانه بیماران، گلزار شهدا و قبرستان ها از دیگر محل هایی است که دسته های عزاداری در آن حضور می یابند.

قربانی کردن گاو و گوسفند در مقابل دسته های زنجیرزنی و سینه زنی، پخش غذا و شیر و شربت و شله زرد در مراکز درمانی، مراکز بهزیستی، شیرخوارگاه ها، خانه های سالمندان، بستن پارچه بر علم های دسته های عزاداری و دادن خون به بیماران نیازمند به جای قمه زنی از دیگر احسان ها و نذرهای ستوده در ایام سوگ حسین بن علی(ع) است. بنای معظم و سرپوشیده بازار تاریخی تبریز که از آن به عنوان بزرگترین بازار مسقف و به هم پیوسته جهان یاد می کنند و قدمت آن به صدها سال قبل می رسد این روزها شاهد سوگواری عزاداران حسین بن علی (ع) است.

دسته های مختلف عزاداری محلات قدیمی تبریز طبق روال سال های گذشته و با همان سبک و شیوه سنتی خود امسال نیز به یاد حضرت سیدالشهدا (ع) سوگواری می کنند. تیمچه مظفریه قلب تپنده بازار به عنوان مرکز عزاداری ها این روزها لبریز از سوگواری حسینی است. عزاداران بازار با یک نظم و انتظام خاص سرتاپا سیاه پوش و بعضا با دستارهایی سیاه بر سر در سوگ حضرت اباعبدالله الحسین (ع) مراسم سنتی مذهبی سینه زنی و زنجیرزنی را به جای می آورند. در مقابل هر یک از این دسته ها نیز علمهایی به عنوان معرف دسته عزاداری و محله مربوط به آن حمل می شود. برخی از این علم ها از قدمت تاریخی برخوردارند.

مرثیه ها و نوحه های خوانده شده در بازار تبریز اکثرا به زبان ترکی آذربایجانی و با همان لحن و سبک قدیمی است. بازار همچنین محل پخش احسان ها و نذورات نیز است، برخی از مغازه ها با پخش چای و دیگر نذورات از عزاداران امام حسین (ع) پذیرایی می کنند. زن ها اجازه ورود به مراسم عزاداری بازار را ندارند و این مراسم صددرصد مردانه است. دسته های عزاداری پس از طی بخش های مختلف بنای سرپوشیده بازار تاریخی تبریز از آن خارج می شوند و همه دسته ها جز چند دسته عزاداری مشخص اجازه ورود به بازار را ندارند.

معنویت و روحانیت خاصی بر بازار تبریز در شب های محرم حاکم است که حاجتمندان شهر را نیز بدان جا می کشاند و آنان در مقابل دسته های عزاداری و در حلقه عشاق حسین بن علی (ع) دست بر دامان حضرتش می شوند. سه نوع از دسته های عزاداری سنتی در بازار حضور می یابند. دسته های عرب عجم و زنجیر که تا چند روز بعد از عاشورا همچنان سوگواری می کنند.

تبریز سراسر عزاخانه حسینی است که حتی بازار قلب تپنده اقتصاد آن نیز از این امر مستثنی نیست.

.....
گزارش از: وحید زینالی و مریم عباسی